Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Forfatter: Oehlenschläger, Adam

Titel: Poetiske Skrifter V

Citation: Oehlenschläger, Adam: ”Poetiske Skrifter V”, i Oehlenschläger, Adam: *Poetiske Skrifter V*, udg. af H. TOPSØE-JENSEN , 1926-1930, s. II. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-oehl05val-shoot-idm139703313511232.pdf (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Poetiske Skrifter V

I.

Dens første Afsnit, kaldet »*Helge*, et Digt«, udkom i December 1814, og var skrevet samme Sommer i Degneboligen paa Frederiksberg, hvor Digteren havde søgt Ensomhed og Arbejdsro, samt afsluttet om Efteraaret i København. Oehlenschlæger havde da et Par Aars mere eller mindre mislykkede Strejftog paa forskellige litterære Gebeter bag sig, men var med Tragedien »Hagbarth og Signe« (skrevet før, men udkommet efter »Helge«) vendt tilbage til det gamle Norden, ivrig efter at tage en stor Opgave op. Han løste den med sin rigeste Kunst i det stolte Værk, som baade rummer III Ungdommens frodige Friskhed og Manddommens smertefyldte Erfaring.

Allerede ved sin ydre Form indtager »Helge« en Særstilling. Digtet bestaar af to Romancekredse: »Frodes Drapa« og »Helges Eventyr« samt en Tragedie »Yrsa«, i græsk Stil ligesom »Baldur«. Tager vi »Yrsa« til Udgangspunkt for vor Betragtning, vil det maaske være muligt at finde Nøglen til Værkets ejendommelige Komposition1). Det er ikke noget Tilfælde, naar den baade ved Emne og Udførelse bringer Oldtidens berømteste Skæbnedrama, Sophokles' »Kong Oidipus«, i Erindring.

Oehlenschlæger var ved Hjemkomsten blevet udnævnt til Professor med Forpligtigelse til »ved offentligt, mundtligt Foredrag at bidrage til Almensmag for Litteratur og Kunst.« Han lagde for med en Forelæsningsrække over Ewalds Værker i Vinteren 1810-11, og under Forberedelsen hertil er han i Fortalen til tredje Bind af den Proftske Udgave stødt paa en Bemærkning, der efterlyste de tabte Fragmenter af tre Skuespil: *»Helge eller den nordiske Ødip«*, »Frode« og »Hamlet«. Samtidig - Marts 1811 - blev netop det ene af de omtalte Fragmenter, første Akt af Tragedien »Frode«, offentliggjort af Rahbek i hans Tidsskrift »Sandsigeren«, og Udgiveren udtalte Ønsket om, at det maatte lykkes at redde de to øvrige Skuespil-Brudstykker for en kommende ny Ewald-Udgave, samtidig med at han rettede en højstemt Opfordring til Oehlenschlæger som Ewalds sande Arvtager til at * IV fuldføre den ufuldendte »Frode«. Oehlenschlæger afviste meget bestemt Invitationen i Indledningen til sin Forelæsning over »Baldurs Død«, men usandsynligt er det ikke, at Tanken om paa anden Vis at løfte Arven efter Ewald kan have interesseret ham, og at den fristende Titel: »Helge eller den nordiske Ødip« er blevet siddende i hans Hukommelse. Han nævner da ogsaa Ewalds Planer om en »Helge« i sin Biografi af Digteren i Molbechs »Athene« (1813).

Hvis Beskæftigelsen med Ewald har givet den første Impuls, har den følgende Vinters Schiller-Forelæsninger kun kunnet give Ideen ny Næring. Her mødte »Oidipus«-Problemet Oehlenschlæger i Tragedien »Die Braut von Messina«. Hans Forelæsning over dette Værk former sig som et Opgør med den doktrinære Nyklassicisme, som hyldes af Schiller her, men Kritiken vendes ogsaa mod hans egen »Baldur hin Gode«. Det er da udfra en ændret æstetisk Opfattelse, han nu paany i »Yrsa« vil vise, under hvilke Forudsætninger og i hvilket Omfang det var tilladt en moderne Digter at anvende Grækernes dramatiske Teknik. Thi mellem »Baldur« og »Yrsa« ligger en afgørende Udvikling, til hvilken vel ogsaa nærmere Kendskab til Antiken har bidraget. Just i disse Aar (og ikke, som han selv fortæller det, under Tysklandsopholdet) falder Oehlenschlægers Læsning af Solgers Sophokles-Oversættelse.

Udadtil holder Oehlenschlæger sig tæt op ad det antike Forbillede. Som i »Baldur« er Hovedversemaalet Trimetret, der efter Katastrofen afløses af det trokæiske Tetrameter i den store Scene mellem Forældrene. Dialogen tilspidses slagfærdigt ved V hyppig Brug af Stichomythi dvs. fortsat Udveksling af enlinjede Repliker, og Oehlenschlæger indfletter lyriske Monodier som Yrsas Farvel. Fra det græske Teater er Budberetningen hentet, der skildrer Heltens Død udenfor Scenen, og Tilsynekomsten af en »Deus ex machina« (her Freja), som hugger Handlingens indviklede Knude over. Og meget store Virkninger opnaas ved et ægte antikt Kunstgreb som *tragisk Ironi* - den alvidende Tilhører forstaar Gang paa Gang den frygtelige Dobbeltbund i Ordene, som oftest er skjult for den talende selv. Endelig er Stilen med de tunge sammensatte Gloser og de haarde Konstruktioner (»den i Lædersæk begkronede«) en tydelig Efterligning af den tyske Gengivelse af den græske Tekst.

Men paa to afgørende Punkter afviger Oehlenschlæger bevidst fra Sophokles og fra Schiller. Først er der *det antike Skæbnegreb*, som Schiller havde overtaget i »Braut«, skønt det var uforeneligt med hans egen Livsopfattelse. Oehlenschlæger maatte ikke blot fra et kristeligt-humant Stade fordømme en blind Fatalisme, der ganske satte den menneskelige Vilje ud af Spillet og dermed udelukkede Begrebet Skyld hos Dramaets Personer. Ogsaa æstetisk maatte han have sine store Betænkeligheder ved at se det Kølvandsfølge, »Braut« havde faaet i Stykker som Zach. Werners »24. Februar« (1810) og A. Müllners »Die Schuld« (1813), hvor Menneskene er blevet til rene Marionetter i en vilkaarlig Skæbnes Haand.

Hos Oehlenschlæger er Skæbnen ikke blind, den er *fjendtlig*. En naturlig Konsekvens heraf er det, at Oraklet, som ellers hører til Skæbnedramaets VI faste Bestand (Hensigten er jo netop at vise os, hvorledes Personernes Stræben efter at modarbejde en ildevarslende Spaadom just Skridt for Skridt fører dem nærmere til Opfyldelsen af den), mangler i hans Stykke. Og Indførelsen af Havfruen, Kong Helges Modstander, tjener til at kaste nyt Lys over Handlingen.

Digterens Hovedkilde er de to første Dele af »Hrolf Krakes Saga«. Den skildrer først Hroars og Helges Barndom og deres Hævn over Farbroderen Frode. Dernæst fortælles der om Helges forsmædelige Frierrejse til Dronning Oluf og hans derpaa følgende Hævn; endvidere om, at han 17 Aar senere mødte sin og Olufs Datter Yrsa, der som Hyrdepige vogtede sin Hjord, blev forelsket i hende og førte hende hjem som sin Brud. Endnu flere af Kongens Oplevelser og Bedrifter nævnes; tilsidst indflettes Beretningen om, at en frysende Huldrekone en Juleaften i ondt Vejr søgte Husly hos ham, forvandledes til Jordens dejligste Kvinde og daarede ham med sin Skønhed. Da han sidder hendes Bud overhørig om næste Jul at søge hendes og hans Barn i sit Skibsnøst, kommer hun den tredie Vinter selvtredie ridende til hans Gaard med Glutten og siger: Det skal du vide, Konge, at din Slægt skal undgælde, fordi du ikke har agtet paa, hvad jeg her har sagt dig; men dig skal det regnes tilgode, at du frelste mig i Nøden, og du maa vide, at denne Mø er vor Datter, og hun hedder Skuld.

Denne Eventyrstump omtyder Oehlenschlæger med genial Sikkerhed: nu har han fundet Krystalliseringspunktet, der faar hele Værket til at samle sig til en Helhed. Og denne Helhed omfatter ogsaa VII saa Afslutningen af Skjoldungedigtningen, thi som det tydeligt fremgaar af Digterens Efterskrift (se S. 154), kræver »Helge« en Fortsættelse, der fortæller Hrolf Krakes Historie.

Vi forstaar nu, hvorfor Havfruen kommer til at repræsentere det fjendtlige Princip. Thi ved hendes Datters, Skuldes, Fødsel lægges Spiren til Ættens Undergang: Hrolf skal falde som Offer for sin Søsters Svig. Sagaen nævner udtrykkeligt, at Hrolf og hans Kæmper har maattet undgælde for, at Skulde var »på sitt moderne af Älfva slächtet« (Kap. 47). Havfruen skaber da den store Sammenhæng i Digtet, som rækker fra Frodes Død til Hrolfs Fald; og Oehlenschlæger opnaar dette ved at gøre Jættedyrkeren Frode til hendes Elsker. Hendes vilde Sang paa Dybet er Nøglen til hele Digtet, eller dets Program. Og naar *Älfqwinnan* hos Björner forvandles til Oehlenschlægers Havfrue, bliver hun samtidig det mægtige Symbol paa Søkongens Verden og Genspejlingen af hans urolige, ustyrlige Sind. Handlingen faar derved sin sælsomme og betagende Dobbelthed: Helges Vanskæbne er Tangkiærs Hævn for Frodes Drab, men det er Kongens egen stormende Higen, hans blinde Ubesindighed, hans hensynsløse Elskov, der fører ham i Ulykken. Hans Skæbne har faaet en overbevisende psykologisk Motivering.

Dette vigtige Fund af en ny Centralfigur medfører nu en Omstilling af Handlingen, og da Digteren uden Støtte i Kilden indfører Havfruen allerede i »Frodes Drapa«, maa Planen have staaet ham klart i alle Enkeltheder, inden han skred til Udførelsen af Værket. Havfruens Besøg hos Helge flyttes hen foran Oluf-Episoden; Toget til Saxlands Dronning VIII er hendes Værk; Helges Hævn over Oluf giver Tangkiær en ny Forbundsfælle. Oehlenschlæger opnaar herved, at Katastrofen i Tragedien i Modsætning til Sophokles' og Schillers Stykker fremkaldes af en bestemt *Viljesakt*. Afgørelsen ligger i Olufs Haand; alt beror i sidste Instans, som Havfruen udtrykkeligt fremhæver, paa hendes Vilje. Tirret af Helge, pisket op af sin mægtige Hævntrang, giver hun efter for Fristelsen - og Skæbnens knusende Hjul, der ikke lader sig standse, er sat i Sving. Digteren har her fulgt Saxo, hvor Jomfru Thora for at svale sin Hævn med Vidende og Vilje styrter sin Datter Urse i Ulykke og Skændsel. Og han har brudt med Sagaens Fremstilling; thi dér røber Dronningen først efter flere Aars Forløb, dreven af Hævntørst og Skadelyst, den frygtelige Hemmelighed for Yrsa, som har levet i lykkeligt Ægteskab med Kong Helge.

Hos Oehlenschlæger følger Selvbesindelsen og Angeren omgaaende efter dette frygtelige Overgreb mod Naturen. Forfærdelsen driver Oluf til Bekendelse, og i den mesterlige Scene mellem hende og Helge, den dristigste og største, Oehlenschlæger har digtet, søger hun med fortvivlet Kvindelogik at kaste Skylden paa Helge og paa Skæbnen, medens han med Foragt vender sig fra hende og gør op med sig selv og med sit Liv. Næppe nogensinde før eller siden har Digteren tegnet to Mennesker med et saadant psykologisk Mesterskab som her. Der gaar en klar og overbevisende Udviklingslinje fra den utæmmelige unge Viking til den modne Mand, som bærer en utilfredsstillet Ømhedstrang i sig og med Vemod ser tilbage paa sin svundne IX Ungdom, men i hvem alligevel »Iilsindigheden« koger, og som tilslut som de schillerske Helte med oprejst Pande er sin egen Dommer og selv tager sin Straf. Men ikke mindre gribende er Oluf skildret: den overmodige Skjoldmø, som forvandles til den blege, fortvivlede Kvinde, hvis Liv er forgiftet; som kun lever med Tanken paa Hævnen - gyser tilbage for den, da hun fatter dens frygtelige Omfang, og knuses af Samvittigheden, da Brøden er fuldbyrdet.

Kritiken af »Braut von Messina« var først og fremmest rettet mod Schillers Anvendelse af det antike Skæbnebegreb, og »Yrsa« viser, hvorledes Oehlenschlægers digteriske Praksis holder Trit med hans Teori. Den næste alvorlige Anke gjaldt Forsøget paa at genindføre det antike Kor, som Oehlenschlæger selv havde deltaget i med sin »Baldur«. Med sund Snusfornuft formulerer han den saaledes i sine Forelæsninger: »For modne, dannede Mennesker synes mig ogsaa det var underligt, om vi midt i en Handling behøvede en Trup ørkesløse Væsener, som sagde os, hvad vi skulde tænke og mene om ethvert Forhold i Fabelen. Saamegen Forstand maa man dog forudsætte hos en Læser, at han kan forstaae Digterens Mening, uden at den bliver stavet ham for i selve Kunstværket«. Helt undvære Koret i en »græsk« Tragedie har han dog ikke villet, men han bruger det kun en eneste Gang i Stykket, og det indgaar som et organisk Led i Kompositionen. Det udfylder nemlig den eneste nødvendige Pause i Handlingen - Helges og Yrsas Bryllup paa Skibet. Og dets dunkle Mytetale om Verdens Tilblivelse og Verdens Undergang løfter den tragiske X Konflikt, saa at den bliver et Led i selve Tilværelsens aldrig stundende Strid mellem Guder og Jætter.

I sin Forelæsning over Schillers »Maria Stuart« karakteriserede Oehlenschlæger den græske Tragedie som »et eneste stort Forhold med sit rystende Udfald«. Dens egentlige Væsen var »det store pathetiske Øieblik«. Herom kunde Digteren samle hele sin Kraft, fordi han arbejdede med Emner, der i Forvejen var Tilskueren bekendte, saa at han ikke behøvede udførligt at forklare *hvorfor* og *hvordan,* men turde regne med, at Publikum var nogenlunde fortroligt med Forhistorien. Naar vi derfor betragter »Helge«s ejendommelige Komposition, ligger den Tanke nær, at Digteren her har gjort et dristigt Forsøg paa at indstille sit danske Publikum paa samme Maade overfor sin »nordiske Ødip«, som Oldtidens Grækere var det overfor Sophokles' Mesterværk. Som Sophokles hos sine Tilskuere forudsætter Kendskab til de gamle Sagn og Sange om Labdakideætten, saaledes forudskikker Oehlenschlæger i to Romancekredse hele Forhistorien. Og medens han ellers ynder at proppe sine Værker med uvedkommende Kundskabsstof, har han her med beundringsværdig digterisk Selvtugt skaaret alle overflødige Episoder bort. I Værkets to første Dele forekommer intet, som ikke enten har Betydning som Forudsætning for Tragedien »Yrsa«, eller som peger udover til den kommende Digtning om »Hrolf Krake«.

Men denne Forhistorie - »Frodes Drapa«, »Helges Eventyr« - er maaske netop Digtets friskeste Afsnit. Tragedien »Yrsa«, Oehlenschlægers XI ypperste dramatiske Arbejde, stiller ved sin strenge og fremmedartede Form ret betydelige Krav til Læseren. Romancerne derimod griber umiddelbart. Her har Digteren naaet det fuldendte Mesterskab i Behandlingen af det korte fortællende Digt; det er tilstrækkeligt at minde om Højdepunkter som den mønstergyldige Indledningsromance, »Julereisen«, »Frodes Død«, »Havfruen besøger Konning Helge«, »De tre Mænd paa Sneen«, »Jagten« o. s. v. Og Sammenkædningen af en Række enkelte Romancer til et større episk Hele var en vigtig Nyindsats, som fik talrige Efterfølgere, først og fremmest Tegnérs »Frithiof«.

Hvorledes Ideen hertil er opstaaet hos Oehlenschlæger, kan ikke med Sikkerhed afgøres. Da Folkeviseverset i dets forskellige Former ligger til Grund for de fleste rent fortællende Afsnit af Digtet, er det muligt, at Forbilledet har været Marsk Stig-Viserne i Syvs Folkevisebog, som A. S. Vedel havde sammenstillet til en Cyklus (Rubow). Men ved sin rige Benyttelse af skiftende Metre minder »Helge« ogsaa om de tidligere Digtkredse »Langelands-Reise« og »Jesus i Naturen«, hvor en episk Traad binder en Række brogede Digte af væsentlig lyrisk Karakter sammen.

Digtets udpræget musikalske Virkning beror netop for en stor Del paa de stadigt skiftende Versemaal, som allerede ved deres Rytme afspejler og akkompagnerer Handlingen. Nordiske og tyske Middelaldervers mødes her med typiske romanske Strofeformer; i den Henseende er »Helge« et ægte Produkt af det 19. Aarhundrede, som med stort Held forsøger sig i alle mulige tidligere Stilarter, XII fordi det ikke har formaaet at frembringe sin egen Stil.

I de *fortællende* Afsnit, som foregaar i Lejre, dominerer *den danske Folkevise*, repræsenteret baade i sin tolinjede og i sin firlinjede Form, i begge Tilfælde dog uden fast Omkvæd. Eksempler paa den første er »De tre Mænd paa Sneen«, »Julereisen«, hvor sidste Halvdel af første Linje og hele anden Linje af en Strofe gentages som Indledning foran den næste (som i Folkevisen »S. Oluf, Konning i Norge«, Syv II, No. XIIII), og »Julegildet«, hvor tre Linjepar samles til en Strofe. En Overgangsform til den firlinjede Strofe viser »Skulde dandser for sin Fader i Roskilde«, hvis metriske Forbillede er en tolinjet Strofe med dobbelt Omkvæd; fra den firlinjede Strofe stammer »Sævar Jarl og Fru Signelil« og »Havfruen besøger Konning Helge«; udvidet med en ny, urimet Linje møder den os i »Frode paa Vifils Øe«.

Naar Handlingen flyttes til Saxland, markeres dette rent metrisk ved Valget af *middelalderlige tyske Versemaal*: Nibelungenstrofen, der hermed indføres i dansk Digtning, i »Helge reiser til Saxland« og »Jagten«; dens nære Slægtning Hildebrandstrofen, kendt fra »Thors Reise«, i »Helges List.« Til den vilde og mægtige Skildring af Frodes Død har Oehlenschlæger benyttet sin »Bjarkemaal«-Strofe (smlgn. Bd. I, S. 4 og Noten dertil); det metriske Forbillede for den sælsomt-fantastiske Romance »Oluf kommer til Havfruen« er Burgers Rædselsballade »Lenore«, et af Førromantikens store Numre. En Særstilling indtager »Roskilde bygges«. Medens de øvrige Digte tegner Øjebliksbilleder og enkelte XIII Situationer, er dette en introducerende og ræsonnerende Oversigt, hvad Oehlenschlæger har understreget ved Valget af den værdige, kontemplative italienske Ottave rime, hvis Ro virker dulmende ovenpaa den stormende Hæftighed i »Frodes Død«.

Men Fortællingen afbrydes stadigt af *Dialogdigte* (»Hroar og Helge i Jordhuset«, »Hroar og Helge ved Faarestien«, »Hroars og Helges Afsked«) eller af *store lyriske Monologer* (Havfruens og Ægirs Sange, der danner en virkningsfuld indbyrdes Kontrast, Oluf paa Strandbredden), som yderligere tilfører Værket metrisk Afveksling. Digteren spiller ogsaa paa Modsætningen mellem stigende og dalende Rytmer. Med en enkelt Undtagelse beherskes »Frodes Drapa« af de hastige Jamber, der giver Indledningsafsnittet dets raske Tempo; i »Helges Eventyr«, hvor Stemning og Tone hele Tiden skifter, karakteriseres den betænksomme Hroar gennem Afskeds?Digtets værdige Trokæer (den spanske Redondilla?Strofe), og Havfruens rungende Forbandelse synges ud i vældige Daktyler.

»Helge« er et af de meget faa større Værker, som helt igennem er lykkedes for Oehlenschlæger. Kun »Sanct Hansaften-Spil« og »Thors Reise« taaler Sammenligningen med det. Det har sin egen Tone indenfor

dette harmoniprægede Forfatterskab. Dets Helte er mere sammensatte, dets Lidenskaber farligere, end vi er vant til; dets Tale om Skyld og Skæbne har denne Gang den strenge og store Tra? gedies Mæle. Følelsen af Livets Uhygge er dødelig Alvor. I dette Digterværk fra en Forfaldsperiode og en Nedgangstid: det store Depressionsaar, hvor Kielerfreden sluttedes af et ruineret Danmark, og XIV hvor Napoleons Fald satte Punktum for Heltetiden i Europa, har Oehlenschlæger ydet sin modneste og mest gribende Kunst.